

Amatasunaren gaineko diskurtsoak euskal eleberrigintza garaikidean

LASARTE, Gema

Euskal Herriko Unibertsitateko irakaslea

Sarrera data: 2011-03-11

Onartze data: 2011-06-24

Artikulu honetan, bi alde aski diferenteak aztertu nahiko genituzke amatasunaren inguruko diskurtsoetan. Batetik, lehen partean, datu soziologikoak eskuan, aztertu nahi ditugu, 1979-2009 bitartean, amatasunak izan dituen gorabeherak. Beraz, datu soziologikoak buruan, literatur testuak aztertu ditugu bigarren atalean. Artikulu hau garatzeko orduan, protagonista ugalkortasun garaian dauden emakumeak dituzten literatur lanen hautua egin da batik bat.

Hitz-gakoak: amatasuna, literatur pertsonaiak, berdintasunaren feminismoa, diferentziaren feminismoa.

En este artículo queremos analizar dos aspectos muy diferentes en los discursos sobre la maternidad. Por una lado, en la primera parte y teniendo a mano los datos sociológicos, haremos un estudio sobre el desarrollo de la maternidad en el periodo 1979-2009. Teniendo estos datos en mente analizaremos los textos literarios. A la hora de desarrollar este trabajo, se han seleccionado las obras de mujeres que están en edad de procrear.

Palabras clave: maternidad, personajes literarios, feminismo de la igualdad, feminismo de la diferencia.

Nous voulons analyser dans cet article deux aspects très différents dans les discours sur la maternité. D'une part, dans la première partie, nous étudierons à la lumière de données sociologiques le développement de la maternité au cours de la période 1979-2009. Sans perdre de vue ces données nous analyserons les textes littéraires. Pour réaliser ce travail nous avons sélectionné les oeuvres écrites par des femmes en âge de procréer.

Mots-clés : maternité, personnages littéraires, féminisme de l'égalité, féminisme de la différence.

In this paper the authors would like to examine two totally different aspects in the discourses on motherhood. On the one hand, armed with sociological data the authors set out in the first part to examine the vicissitudes that motherhood has undergone between 1979 and 2009. So with the sociological data in mind, the second part is devoted to the analysis of literary texts. When writing this article the works of literature mainly chosen were those by women of child-bearing age.

Keywords: motherhood, characters in literature, equality feminism, difference feminism.

1. Sarrera

Artikulu honetan, bi alde aski diferenteak aztertu nahiko genituzke amatasunaren inguruko diskurtsoetan. Batetik, lehen partean, datu soziologikoak eskuan, aztertu nahi ditugu, 1979-2009 bitartean, amatasunak izan dituen gorabeherak. Hala, zehaztuko ditugu amatasunaren jaitsieran eragina izan duten hainbat kontu, hala nola emakumeen kopuruak ikasketen eremuan nahiz lan munduan nabarmen gora egina; hainbat legek amatasunaren inguruan izaniko eragina...

Halere, datu guztiek azpimarratzen dute amatasuna aipaturiko sasoian jaitsi egin dela (Tobío, 2005; Pérez-Díaz & Chuliá & Valiente, 2000), eta horren inguruko zioak aztertu dira atal ezberdinetan. Lehenik eta behin, datuak eman dira (Emakunde, 2009; Eustat 2009; Alonso-Arbiol, 2006). Bigarrenik, emakumeak lan munduan sartzeak ekarri dituen ondorioak eta estrategiak aztertu dira (Tobío, 2006: 121-151). Geraldine Nicholsek (2003:192) ondo esaten duen bezala, ugalketaren gaia mahai gainean jarzteak garai ezberdinak aztertzeke aukera ematen du:

«Poner de relieve el tratamiento de la procreación puede iluminar constelaciones de significados hasta ahora ocultos, a la vez que ofrecer una radiografía de los tiempos». (Nichols, 2003:192)

Beraz, datu soziologikoak buruan, literatur testuak aztertu ditugu bigarren atalean. Artikulu hau garatzeko orduan, protagonista ugalkortasun garaian dauden emakumeak dituzten literatur lanen hautua eginda batik bat. Horrela, aztertu ditugun literatur lanetan azaltzen diren protagonistak amatasunaren inguruan badute iritzi propiorik. Bikotekidearekin eraikitako harremanak, lana egiteko eta independentzia lortzeko zailtasunak, zoriontasuna...

«La reproducción propicia una discusión de estos temas porque funciona como sinécdoque de una serie de prácticas que implican la desigualdad». (Nichols, 2003:193)

Eleberrien azterketa egin aurretik, aukeratu diren nobelen eta aukeraketaren arrazioen argudioak azalduko dira. Lehenik eta behin, euskal emakume idazleek aipatu berri dugun tenorean (1979-2009) argitaratutako eleberrigintzan hartu dugu oina. Esan behar da, amatasunaren alde eta kon-

tra azaldu diren diskurtsoak bereizi nahi izan direnean bi multzoetan lerratu direla amatasunaren inguruko hari narratiboak. Bi ikuspegi horiek, gure eleberrigintzan ez ezik, teoria feministan ere ibilbide luzea izan dute.

Kritika feministak hastapenetatik izan ditu amatasunekiko bi ikuspegi diferente horiek. Berdintasunaren feminismotik amatasunaren alde ezkorrak aztertu ohi dira (Beauvoir, 2005; Firestone, 1976; Mitchell, 1974; Sau, 1993). Aldiz, diferentziaren feminismotik amatasunaren alde onak azpimarratu dira.

Marta Segarrak dio feminismo burgesarentzat familiaren kontzeptua kartzela dela, eta amatasunaren kontzeptua, berriz, emakumearen rol bakar bezala ikusten den zerbait.

«Feminismo afroamerikararentzat, aldiz, familia babeslekua da, eta amatasuna, euren historiaren, herrialde-tasunaren gune garrantzitsu bat, euren kulturaren transmisioztat hartzen duten zerbait».
(Segarra, 2000: 80)

Azkenik, ondorioak atera ditugu. Esan behar da lan honetan gidariak izan ditugula, beste egile askoren artean, Geraldine Nichols (2003), Adriane Rich (1978), Luisa Muraro (1994), Ángeles de la Concha eta Raquel Osborne (2004), literatur ikuspegitik, eta alde soziologikotik; Víctor Pérez-Díaz, Elisa Chuliá eta Celia Valiente (2000), Constanza Tobio (2005) eta Itziar Alonso-Arbiol (2006).

2. Amatasunaren inguruko datu soziologikoak

2.1. Amatasunaren jaitsieraren inguruko datuak eta arrazoiak

a. Datuak

1975etik hona euskal gizarteak aldaketa nabarmenak izan ditu demografia dinamikari dagokionez: migrazio-mugimenduen aldaketa, adinari begira sortutako egitura berriak.

«Se ha transformado la estructura por edades, y tras una época en que los matrimonios y nacimientos estaban en alza, encontramos los

índices sintéticos de nupcialidad y natalidad más bajos de Europa».
(Luxan, 2005:123)

Bestalde, familia ereduaren aniztasunak, laguntza bidezko ugalketa-teknika berriek, nazioarteko adopzioaren igoerak, pertsona homosexualen errekonozimendu sozialak, besteak beste, familia eta gurasotasunaren kontzeptuak berraztertzea ekarri dute (Alonso-Arbiol, 2006:7).

Jaiotza-tasak behera egin du, nabarmen, azken hamarkada hauetan. Adibidez, Arabak 1978. urtean 1.000 biztanleko 18,6ko jaiotza-tasa zuen, eta 2008an, berriaz, 10,4koa. Nolanahi ere, jaiotza-kopuru absolutuen gorakadak erakusten du 90eko hamarkadatik hona jaiotza-tasa pixkanaka hazten ari dela. Une honetan, Gipuzkoak du jaiotza-tasarik handiena (10,6) eta Bizkaiak txikiena (9,7) (Emakunde, 2009).

Autonomia-erkidegoetako jaiotza-tasekin alderatzen badugu, Melillaren (20,8ko jaiotza-tasa) eta Asturiasen (7,88ko jaiotza-tasa) artean dago Euskadi, 10,08ko jaiotza-tasarekin. EAEko tasa handiagoa da soilik Extremadura, Kantabria, Gaztela eta Leon eta Asturiasekin erkatuta.

«En 1975 el índice de fecundidad femenino era de 2,8 hijos por mujer, en 1995 se había reducido a 0,9 hijos por mujer. Se trata, pues, de una reducción del 65% de la fecundidad en 20 años».
(Luxan, 2006: 129)

Jaiotzen gutxiagotze hori Euskal Herrian ez ezik, Espainian, Italian, Portugalen eta Grezian ere gertatu zen, ez hainbeste Frantzian, Erresuma Batuan, Alemanian eta Eskandinaviako herrialdeetan. Ugalketa gutxitze horri «bigarren trantsizio demografikoa» deitu izan zaio (Pérez-Díaz, Chuliá eta Valiente, 2000: 32). Egile horien arabera, «lehen trantsizio demografikoa» XX. mendean abiatu zen, heriotza-tasaren jaitsierarekin, baina mesedegarri izan zituen nekazal-iraultza, industria-iraultza eta industriaren hirugarren sektorerako hedapena. Horrela, 1930 aldera, jaiotza eta heriotza tasek ordezte maila egonkortu zuten. Ordezte maila emakume ugalkor bakoitzeko 2,1 haur edukitzean kontsideratzen da. Oreka hori II. Mundu Gerraren ostean hautsi zen *baby boom*-aren ondorioz, eta Europako herrialdeetan 60ko hamarkada arte jaiotza-tasek gora egin zuten. (Pérez-Díaz, Chuliá eta Valiente, 2000: 33)

b. Amatasunaren jaitsieraren inguruko arrazoiak

60ko hamarkadatik 1990. urtera arte jaitsiera handia izan dute jaiotza-tasek, eta jaitsiera hori interpretatzeko, hainbat argumentu erabili dira. Lehenik eta behin, Van de Kaak, 1987; Rouseel-ek, 1992; Fukumayak, 1999, teoriarari batzuk aipatzearren, jaiotza-tasaren jaitsieraren zergatiak esplikatzeako orduan, gizartean edota kulturaren hautematen dituzte beherakada horren arrazoirik nagusienak, hala nola balioen aldaketa, egungo gizarteak bultzatzen duen norberekeria, mentalitate aldaketa, antisorgailuen zabalkundea eta emakumezkoen parte-hartzea lan munduan, lan-egonkortasun eskasa, etxebizitza garestiak eta bikote-harremanen ahulezia. Imaz ere (2006) korrante horretan lerratzen da, eta, haren ustez, ugalketaren gaineko kontrolak ez dira soilik ernaltzea eta haurdunaldia eteteko teknikak, baita ernalketa eta haurdunaldia posible egiten duten gizarte mekanismoak ere.

Horien artean, arauak, ohiturak, legeak eta mekanismo ideologikoak. Beraz, antisorgailuak eta abortua ugalketaren kontrolerako metodoak baldin badira, ezkontzeko eginbidea edo koito heterosexualak ez diren praktika sexual ororen estigmatizazioa ere horrelakoxe metodoak dira. (Imaz, 2006: 97)

Jaiotza-tasaren jaitsiera esplikatzen duen beste korrontea, ikuspegi ekonomikoan oinarritzen da (Pérez, Díaz, Chuliá eta Valiente, 2000: 37). Dagoeneko seme-alabak ekartzea kostu bat da, ez inbertsio bat.

«Los hijos suponen un coste muy elevado y ya no representan una inversión para la vejez, habida cuenta de la extensión de los sistemas de protección social». (Pérez, Díaz, Chuliá eta Valiente, 2000: 37)

James Colemanek Mendebaldean seme-alaben arteko harremanetan izandako aldaketen inguruan ikertu du. Hiru motatako sendiak sailkatu ditu: sendi premodernoa, modernoa eta postmodernoa. Premodernoa seme-alabak produkzio-ondasunak dira; modernoa, inbertsio ondasunak, eta postmodernoa, estatusa eta komunikazio gunea (Imaz, 2005: 171-177).

Azkenik, jaiotza tasaren jaitsieraren zergatiak gizarte politiketan ikusi behar direla esan duen teoriaririk ere badago. Politika horiek, gizarteak, oro har, amatasuna babesteko abian jartzen diren zerbitzu publikoetan eta

pribatueta oinarritzen dira. Esan behar da Espainian zerbitzu horiek, Europako hainbat herrialderekin alderatuta, oso eskasak direla (Imaz, 2006; Díez, 2000).

«A diferencia de la mayoría de los países europeos, aquí no existe una amplia red de servicios hacia la familia. En gran medida, se sigue considerando la maternidad exclusivamente de mujeres y no una necesidad social». (Imaz, 2006:194)

«La gran paradoja del sistema capitalista, para el cual la necesidad de producir individuos es básica y elemental, es que el embarazo y la maternidad se consideran opciones individuales, no necesidades sociales, y que las mujeres son las responsables directas de la reproducción». (Díez, 2000:175)

2.2. Amak lan munduan, ondorioak eta estrategiak

Christine Delphyk (1985) dio gizarte gehientsuenak emakumeen doako lanetan oinarritzen direla oraindik, eta doako lan hori seme-alaben zaintzan eta etxeko lanak egitean oinarritzen dela. Zerbitzu horiek harreman partikular baten barruan ematen direla dio, non gizonaren eginkizuna lan indarrak mantentzeaz arduratzea den (1985: 13).

Delphyk esandakotik oraindik zerbait geratzen bada ere, emakumeek hezkuntzan eta lan ordainduaren eremuan eginiko aurrerapenak oso adierazgarriak dira, nahiz eta oraindik kontratatu eta langabe tasek emakumeen kontra hitz egiten duten (Esteban, 2006: 44). Etxetik kanpoko lanak amatasun paradigma ezberdinen aurrean gogoeta egitera eraman ohi du emakumea nahitaez. Horrela, emakume batzuek lanbidea lehenetsi eta amatasunari uko egin diote.

«Las mujeres que quieren tener un proyecto de vida propio sienten temores ante la dificultad de compartir ese proyecto con la maternidad». (Díez, 2000:166)

Beste batzuek, amatasuna beranduagorako uzten dute, amatasuna kudeatzeko momentu egokiaren bila (Imaz, 2006: 100). Badira beste batzuek,

amatasuna aspaldi beren gain hartu dutenak, eta azkenik, amatasunaren lehen esperientziak bizitzen ari diren emakumeak (Díez, 2000:157).

Hala eta guztiz ere, ama gehienek lan egin nahi dute. Familiak behar ekonomikoa duelako, independentzia ekonomiko indibiduala lortzeko, ikasitako ogibidea lantzeko, lana gustatzen zaielako, pertsona gisa garatzeko, etxean itxita ez egoteko. Beste batzuekin hartu-emanetan egoteko, lanak bizitza egituratzen duelako, lana egiten duen emakumea baloratuago dagoelako (Tobío, 2005: 36).

Lana egiten duten amek, amatasuna aurrera ateratzeko eta, aldi berean, lan egin ahal izateko, estrategia diferenteak martxan jartzen dituzte. Estrategia horien artean familia (amonak, lagunak...), zerbitzu domestikoa eta laguntzaile puntualak daude. (Tobío, 2005: 215)

Zerbitzu domestikoaren harira, Alice Hochschildek (2001) erabilitako «zainketen kate globala» kontzeptua aipatu beharko genuke, transnacionalizazioa. Beste hitz batzuekin esanda, kontzeptu hori Mendebaldeko emakumeek nahi ezik uzten dituzten etxeko lanak egitera datozen emakume etorkinen gertakaria da. Fenomeno horretan ikusi behar da, halaber, emakume etorkin horiek euren umeen ardura beste emakume batzuen zaintzapean uzten dutela (Tobío, 2005; Alvarez Veinguer, 2007).

«La ayuda de la red familiar y la ayuda renumerada tienen en común que en ambos casos se trata, fundamentalmente, de un proceso de sustitución de unas mujeres por otras. El cuidado sigue siendo asunto de mujeres y la liberación de algunas de ellas es posible en la medida que otras, abuelas o inmigrantes, estén disponibles para asumir el papel tradicional de la madre». (Tobío, 2005: 196)

Estrategia guztiak, halere, ez dira aski amatasunak sortzen dituen hutsuneak betetzeko: umeen gaixoaldiak, ordutegien koordinazioak edota udako oporraldi luzea, esaterako (Tobío, 2005: 231-238). 1999an onartu zen Lana eta Familia Uztartzeko Legea. Lege horrek amatasun baimena eta 8 urtetik beherako haurrak zaintzeko hiru urte arteko soldatarik gabeko eszedentzia aurreikusten du gurasoentzat. Baina legeak ez ditu kontuan hartzen seme-alaben gaixoaldietan hartu beharreko bajaaldiak, eta hauteskunde garaietako ikur bilakatu dira.

3. Landuko diren nobelak

Pertsonaia protagonista femeninoak dituzten nobeletan amatasunaren gaineko hausnarketa nola gertatzen den aztertzeko, bi ataletan banatu dugu corpusaren azterketa. Lehenik, amatasunaren alde ezkorrak dituztenak aztertu ditugu, eta bigarrenik, alde baikorrak azaltzen dituztenak. Hiru eleberrri aztertu dira batik bat: *Eta emakumeari sugeak esan zion* (1999), edota amatasunaren errenuntzia; *Sisifo maiteminez* (2003), amatasunaren alde negatiboen aldarria izan daitekeena, eta *Zergatik Panpox* (1979), gure irudiko, amatasuna gorpuzten duen eleberria. Hiru eleberrri horien azterketaz gain, corpuseko eleberrriak bi multzotan banatuko ditugu, alde batean amatasuna babestu duten eleberrriak daude, eta, beste aldean, kontra daudenak. Bi multzo horiek argi adierazi nahi izan dira, azterketan zehar jarrera horiek gainean aipamenak egingo ditugulako.

Amatasunari bai edo ez

Ukapena edo alde negatiboak gailentzen dira	Alde onak erakusgai
Bai... baina ez	Zergatik Panpox
Sisifo maiteminez	Amaren eskuak
Koaderno gorria	Jostorratza eta haria
Greta	31 baioneta
Jaione	
Ugerra eta kedarra	
Eta emakumeari sugeak esan zion	
Edo zu edo ni	
Musika airean	
Nerea eta biok	
Nora ez dakizun hori	
Tango urdina	
Aulki-jokoa	
Lau sasoitako zipriztinak	
Bizi nizano munduan	

4. Corpuseko eleberriak: amatasunaren kontrako jarrerak

Hasteko, esan behar da, aztergai ditugun eleberrietako pertsonaia protagonista femeninoak garapen eta barru lanketa handiaren isla direla. Bestalde, amatasunaren inguruko erabakiak jendartearekin dialektikan harturiko erabakien ondorio direla, beraz, Goldamenn-ek (1965) aipatzen zuen pertsonaien dimentsio soziala egiaztatzen da.

Lehenik eta behin, Laura Mintegiren, *Bai... baina ez*; Sonia Gonzalezen *Ugerra eta kedarra* eta, azkenik, Aitziber Etxeberriaren *Tango urdina* eleberriekin multzo bat osatu dugu. Hiru eleberriak ere indarkeria giroan erai-kiak dira, eta amatasunaren paradigmatari modu urrunean eta hotzean begiratzen zaio.

«Lo que la niña descubre a su alrededor no es un vacío por madre, sino unos discursos que se empeñan en asegurar que es negativo e imperfecto». (Bengoechea, 2004: 103)

Hiru eleberri horietako subjektu protagonistek (Rosa, Kat, Marga) ez dute amatasuna desira (objektu); izan ere, gizartean bizi izan dituzten esperientziak amatasunaren kontrako jarreraren (eragile) bihurtu baitira.

Beste multzo batean Arantxa Urretabizkaiairen *Koaderno gorria* eta Laura Mintegiren *Nerea eta biok* daude. Eleberri horietako pertsonaiak 30-40 urte bitarteko amak dira, estatus bat dute eta biak ere lana egiteaz gain, politikan dihardute. Pilar Aguilarrek amatasunaren diskurtsoen gainean, amatasun tipologia proposatu zuen, eta sailkapen horretan, besteak beste, defektuz ama onak ez direnak aipatzen dira (2004: 185). Eleberri hauetako protagonistak (*Koaderno gorri*-ko eta *Nerea eta biok*-eko amak) defektuz ez dira ama onen sailkapenean sartzen.

«La tradición más pura exige, pues, una madre que no viva exclusivamente centrada en su maternidad sea presentada como un monstruo o tenga que justificar tan «horrible» abandono con miles de desgracias e impedimentos». (Aguilar, 2004: 186)

Hala eta guztiz ere, Virginia Mataixek dioen antzera (1996: 222), ama gaiztotzat edota ama ontzat zer ulertzen den galdetu beharko litzateke gaur

egun, eta hori beste tesi baterako lana izango litzateke. Dena den, bi protagonistek (ama izenik gabea (KG), Isabel (NB)) egite narratiboan subjektuaren funtzioa betetzen dute eta objektutzat euren bizimodua (amatasuna barne) aurrera ateratzea. Bakarrik dauden amak dira, eta bakartze horren eragileak senarrak dira neurri batean, senarraren abandonua jasan baitute. Lehen pertsonan mintzo dira eta fokalizazioa erabat bereganatua dute.

Beste multzo batean adinean aurrera egindako amak edo amonak sartu ditugu; horrela, Ixiar Rozasen *Edo zu edo ni*, Uxue Alberdiren *Aulki-jokoa* eta Karmele Jaioren *Musika airean* nobelak ditugu errealitate horren lekuko. Hiru emakume protagonistak batu ditugu (Graziana, Teresa, eta Elena), batez ere, Simone de Beauvoirren hitzak gurera ekartzeko eta protagonista femenino hauen kasuan bete-betean betetzen direlako.

«La maternidad tiene que dejar de ser un destino para convertirse en un proyecto. Tiene que ser elegida libremente». (De Beauvoir, 2005: 633-683)

Beauvoirrek ama hauek frustratuak, asegabeak, etxean itxita ikusi zituen, inolako garapen pertsonalik gabe, hitz batean, «mater dolorosak». Eta berak esaten zuenez, horrelako egoeretan haur txikiak haien eskuetan uztea arriskutsua izan zitekeen. Mercedes Bengoechea, Richen diskurtsoa bereganatuz, ama boteretsuaz mintzo da, faliko kastratzaileaz.

«Succiona el alma y controla la sexualidad masculina». (Bengoechea, 2004: 414)

Gizarteak (eragilea) amak izatera behartu ditu, ondorioz (subjektu) hauek amatasuna (objektutzat) dute, baina ez modu desiratuan, modu inposatuan baizik.

Azkenik, Laura Mintegiren *Sisifo maiteminez* eta Jasone Osororen *Greta* aipatu behar ditugu. Bietan ere abandonua da nagusi. Amek umeak abandonatu dituzte. Beatriz Domínguez García *Hadas y brujas* (1999) saiakeran, ipuinetako emakumezkoen arteko harremanak aztertu ditu. Ama absentea eta ordezkotza amak aztertzen ditu Domínguezek. Ama absenteaz dio, umeak abandonatzen dituen amaz, ama batek egin lezakeen deliturik handiena dela, lehenik eta behin, gizarteak ezarritako rola betetzen

ez duelako. Abandonuari Greimasek (1983)¹ proposaturiko paradigma aktantziala egokitzea zaila da. Halere, esan daiteke bi eleberri hauetako protagonista femenino (subjektuen) kasuan, gizarteak (eragilea) ama izatera behartu dituela ama izateko preparatu gabe egonik, eta subjektu hauek horren aurrean, amatasunaren gainetik euren bizitzaren garapena hartu dutela objektutzat, horretarako seme-alabak abandonatu behar izan badituzte ere. Bi eleberrietan, ordea, kontakizunak aurrera egin ahala, ama hauek abandonuaren arrazoiak argitzea eta ulertzea dute helburutzat. Gizartea, oro har, interlokutorea barne aurkari gisa azaltzen da, eta azalpenak eskatzen ditu modu inplizituan bada ere, ama batek egin dezakeen deliturik handiena ulertzeko. Azkenik, subjektu hauek, egitura narrati-boaren korapiloa askatze aldera, abandonuaren zergatiak argitzen eta bereganatzen dituzte.

Bukatzeko, amatasunaren alde ezkorrak gainditu eta amatasuna beste modu batera proposatzen duten bi nobela Irati Jimenezen *Nora ez dakizun hori* eta Dorleta Urretabizkaiaren *Jaione* eleberriak ditugu. Bi eleberriak ere jaiotza-heriotzaren alegoria dira. Bietan hil egiten dira jaiotzeko eta amatasuna modu interesgarrian proposatzeko. Pilar Aguilerreren sailkapenean ama interesgarria izango litzateke eleberriotako ama, ez dira ama politak eta egun guztia umeari begira ematen dutenak, beren bizitza pertsonala eta amatasuna ahalik eta modu naturalean ezkontzen ahalegintzen direnak baizik. Ez dira ama idilikoak, ez ama eredugarriak, ezta erabateko amak ere (Aguilar, 2004; Warner, 2006), ama interesgarriak baizik. Ama subjektu hauek amatasuna objektu interesgarritzat hartu dute, baina gizarte eragileak ezarritako amatasuna kuestionatuz eta berria proposatuz.

¹ Aktanteen eskemak sei eragile proposatzen ditu. Ekintzaren subjektu-objektuak. Subjektuak ekintzari printzipio dinamikoa eskaintzen dio: desirari, nahinari, beldurrari, eta abarri erantzunez. Sentituriko beharra, beldurra edo nahia da objektua, subjektuak lortu nahi duena. Hartara, desira edo nahia da bi aktante horiek uztartzen dituen (ikus Retolaza, 2008: 25). Ekintzaren bidaltzaile-jasotzaileak. Bidaltzaileak subjektuari eragiten dio, zeregin bat jartzen dio edo eginarazten dio (gizartea, patua...). Hartzailea ekintzaren onuraduna izan daiteke; askotan, protagonista bera izan daiteke. Ekintzaren laguntzaile-aurkariak subjektuari bere zereginean lagunduko dio edota estropezuak jarriko dizkio.

Amatasunaren eraikuntzan ama tipologia zabala ikusi dugu, baina historian zehar pisu handiena izan duena, Maria, faltan bota dugu gure eleberrigintza garaikidean.

«Una mujer madre que no haya sido nunca poseída y que exista para el hijo, en función del hijo». (Rivera Garretas, 1996: 42)

«Dentro de la cultura oficial y popular católica, la única figura femenina importante y exaltada es la de María y lo es, casi estrictamente, en cuanto madre». (Mataix, 1996: 38)

Esan behar da amatasunaren gaiarekin, hilerokoak (*Nora ez dakizun hori, Zergatik Panpox, Eta emakumeari sugeak esan zion*), haurdunaldiak (*Tango urdina*), haurdunaldiak ekiditeko antisorgailuak (*Ugerra eta kedarra, Bai... baina ez, Eta emakumeari sugeak esan zion*) erditzeak (*Jaione, Amaren eskuak*) abortuak (*Sisifo maiteminez*) desiratu gabeko haurdunaldiak (*Musika airean, Aulki-jokoa, Sisifo maiteminez*), umeen abandonua (*Sisifo maiteminez, Greta*) eta menopausia (*Eta emakumeari sugeak esan zion, Edo zu edo ni*), besteak beste, lotu direla amatasunaren semantika zabalean.

4.1. *Eta emakumeari sugeak esan zion* (Teresa: iruzkinak)

Geraldine Nicholsek (2003) esaten duenez, *Eta emakumeari sugeak esan zion*² eleberrian, Genesian emandako eredu femeninoaren gaitzespena narratzen da.

«El título de la obra orienta su lectura, al referirse a la historia bíblica que explica por qué la mujer tiene que someterse al varón, desear al varón y parir los hijos con dolor». (Nichols, 2003: 202)

Gure lehen gurasoen bekatuari erreferentzia egiten dion Genesiak oso irakurketa diferenteak izan ditzake. Orain artean ezagunena, Ebaren este-reotipoak eragindakoa da. Eba, Ama Birjina guztiz garbiaren antonimoa da, eta Pandoraren antzera, bekatuen ugaltzearen errudun. Beraz, Teresa (ES) eleberriko subjektu protagonistaren garapenean Genesiaren oihartzun es-

² *Eta emakumeari sugeak esan zion*, hemendik aurrera (ES) izendatuko da.

plizituak edota intertestualitatea aurkituko dugu. Literatur tradizioan, bestalde, Genesiaren eta mito femeninoen esanguratsuenaren inguruan, hau da, Ebaren inguruan, kritika feministak egindako berrirakurketaz baliatu gara Teresaren azterketa abiatzeko.

Cristina Molinak (2004) Genesiaren interpretazioa beste oso modu differenterter egitea proposatzen du. Jainkoaren antzera eraikitako pertsonak izanik Adam eta Eba, azken horrek Jainkoaren antz handiagoa izatearren ahalik eta jakintza gehiena bereganatu nahi izan zuen. Hartara, Jainkoarekin alderatu ahal izateko, eta horrexegatik jan zuen debekatutako sagarra.

«Pero entonces sería la mujer la fuente del conocimiento, la que ejerció la iniciativa y no el hombre. (...) Desde aquí lo femenino aparecería como sabiduría, como amor a la sabiduría, al menos como afición o pasión por el conocimiento y como poder de persuasión, todo ello impensable para una práctica de dominio patriarcal». (Molina, 2004: 48)

«Hartaz, Ebak eginiko bekatua ez litzateke desobedientzia bekatua izango, urguilu edota hantuste bekatua baizik». (Molina, 2004: 48)

Irakurketa hori buruan, Teresak eleberrian zehar eginiko gogoeta, beraz, bere bizitza eta gorputza libreki kudeatzeko aldarria da.

«Se pone a leer su cuerpo de otra manera, y ve en sus síntomas la señal de que se está finalizando una etapa de su vida, precisamente la pautada en el Génesis». (Nichols, 2003: 202)

Hasieratik bukaera arte Teresaren gorputza mintzo zaigu, baina amatasunari lotutako gorputza ere badela esan genezake.

«Pixa eginda gero, eskuak garbitu. (...) Zuk aspaldi ez duzu arrastorik uzten, hileroko emakumeen odolaren arrastorik». (ES³, 71)

Teresa bere gorputzaren jabe izan da, eta haurdunaldiak ekidin ditu

«Haurdun ez gelditzeko pilulak erosten ikasi zenutenean». (ES, 85)

³ Hemendik aurrera, *Eta emakumeari sugeak esan zion eleberria* ES izendatuko da.

Horrek zalantzak ekarri dizkio:

«Bestalde, tristura umeekin sendatzen ez bada (zure tristura amatasunak sendatuko ez balu), zer pasako dio ama deprimitu batek umeari». (ES, 107)

Eta, azkenik, erabaki irmoa etorri zen:

«Badakizu betiko erabakiaren ordua iristen ari dela, ari zaizula, betirako ezetzarena. (...). Haurrik gabe zahartzen hastea». (ES, 162)

Amatasunaren inguruko semantika guztia abian jarri du Teresak, azkenean, gorputza & haurrak adierari ezetz borobila emateko. Halere, erabaki honetan giza dialektika argia nabarmen daiteke:

«Agian Jainkoak zigortu zaitu horrenbeste aldiz ezetz esateagatik eta orain ezin duzu. Haurdun gelditu». (ES, 72)

«Nondik ote datorkizu malenkonía zoro hori. Agian umeak izatearena horren erraz alboratu ez bazenute. Baina ez, ez da zurekin horretaz hitz egiteko unerik onena. Zerbaitek hori esaten dio André-si. Gainera, nahi al du berak umerik». (ES, 107)

Teresaren eraikuntzan, Rivera Garretasek proposatzen duen modura (1996: 20), emakumearen gorputzaren kudeaketa bikoitza nabarmendu behar da. Umeak sortzeko eta kudeatzeko gaitasuna duen gorputza, alde batetik, eta, bestetik, harremanak sortzeko eta kudeatzeko gaitasuna duen gorputza. Baina Teresaren gorputza nekatua dago umerik edukitzeko, unatua dago harremanak izateko. Eleberri hau protagonistak gorputzarekin duen solasaldia da. Azkenean, Teresa, maitemina eta herrimina alde batera utzita, lur berri baten bila abiatzen da, gorputza da, bestalde, bidaia horren iraupena baldintzatuko duena.

«Hizkuntza gozoa eta Mediterraneoaren argi epelerantz. Zure hizkuntzan, zure hizkuntzetan, ez zara moldatzen. (...) Bakarrik segitu nahi duzu, gorputzak aguantatzen duen arte segitu». (ES, 169)

~ Dakusagunez, Teresak bi bidaia egiten ditu eleberrian zehar, bata fisikoa (Vienara) eta bestea psikologikoa (barrualdera). Bidaia horiek bilakaera baten funtsa testuratzen dute, 2. pertsonaren erabilera eginaz. Barrurako bidaian, lehen esan bezala, erabakiak hartzeko tenorea du Teresak, horien

artean amatasunarena. Teresak ezetz esan du, eta bakardadea aukeratu du bidaide lur berrien bila abiatuko duen bidaia fisikoan, heriotzarako bidaian.

Bidaia horien subjektu nagusia Teresa da, eta objektutzat bere bizitzaren inguruan gogoeta egitea du, gizarteak ezarritako hainbat egiteren inguruan hausnartzea. Fokuaren etengabeko aldaketak nahiz kronologia lineala apurtzeak Teresaren egonezina irudikatzen dute, eta naturaren zikloaren, gorputzaren zikloaren, aurkako borroka ere adierazten. Teknika hauek guztiek ere Teresa bere buruan murgildua, baina era berean helburutzat duen bidaiarekiko distantzia zedarritzera daramate. Teresa, hasieran esan bezala, Ebaren izena eta izanaren intertestua da, eta haren gorputza, genesiari egiten zaion alegoria. Hasteko, kritika feministak genesiaren inguruan esandakoarekin begiratu badiogu Teresari, bukatzeko, kritika psikologistek aipatzen duten pertsonaien barruraino sartzeko beharra aipatu behar dugu; izan ere, gorputzetik abiatuta, erraietaraino bidaiatu baitu Teresak, oroimena eta gogoeta bidaide dituela.

Ez genuke bukatu nahi, halere, eleberri honen izenburua mito femeninorik esanguratsuenaren iradokitzaile izateaz gain, paradigma akatantzialaren esplikazioa argia dela esan gabe. Horrela, esan genezake sugea (gizarte-eragilea) dela eta emakumea (subjektua-Teresa), objektua, berriz, (genesia). Beraz, gizarteak Teresari emakumeak genesiarekin duen zorra gogorarazten dio. Laguntzaileak eta aurkariak eleberrian zehar topatzen ahalegindu gara, baina ez dago ez laguntzailerik, ezta aurkaririk ere, subjektua bakar-bakarrik baitago. Izan ere, eleberri honetako protagonistaren bilakaeran azaltzen diren gizonezko protagonistak (senarra eta maitalea) oso urruti baitaude Teresagandik. Eleberri honen erdigune tematikoa horixe baita: gizonezkoen eta emakumezkoen arteko urruntasuna, sentitzeko eta bizitzeko era ezberdinak; bi hitzetan, ezin ulertua.

4.2. *Sisifo maiteminez (iruzkinak: Ane)*

Laura Mintegik idatzitako eleberri hau Biruté Cipliauskaiték (1994) eleberri psikoanalitikotzat hartuko luke.

«La novela psicoanalítica indaga el subconsciente siguiendo un método determinado. Lleva al paciente a evocar la infancia, intentando descubrir las causas secretas que han moldeado el estado de ánimo presente». (Ciplijauskaité, 1994: 85)

«Estebanek badaki hitzaren bidez kanporatzen dela inkontzientea. Subjektuaren eta hitzaren arteko harremana psikoanalisiak bakarrik jar dezakeela agerian; lengoaiak bakarrik salba dezakeela» (SM,⁴ 34). «La curación de su neurosis pasa por el afloramiento a la conciencia, es decir por la racionalización de los conflictos suprimidos en su primera infancia en la relación con su madre». (De la Concha, 1992: 46)

Rosario Ariasek (2002: 34) harreman objektualen teoriaren eskolaren berri ematen digu, eta eskola honek umearen garapenean hiru aspektu azpimarratzen ditu:

«Periodo preedípico, proceso de separación, autonomía y por último el llamado transicional space. (...) La teoría de las relaciones objetuales adopta como eje central de sus estudios la figura de la madre y la influencia que ésta ejerce en el desarrollo psicológico y sexual de las niñas en general, frente al androcentrismo del psicoanálisis freudiano». (Arias, 2002: 34)

Egile honek garrantzi handia ematen dio garai preedipikoari; izan ere, amatasun zainketak aski ona eta egokia izan behar du, umeak psikologikoki handitzeko.

«En consecuencia, la personalidad femenina, que ya se define en la etapa preedípica, se caracteriza por la definición en relación con otros individuos, sin embargo; la masculina se define por la individualidad». (Arias, 2002: 44)

Teoria hau oso egokia izan daiteke aztergai dugun eleberriko pertsonaia protagonistaren (Ane) barrualdea arakatzeko. Anek bere bi alabak abandonatu ditu, eta beste gizon batekin joan da. Ama absente bihurtu da, eta eleberrian horren arrazoia aurkitzea du xedetzat psikoanalistak (Estebanek).

⁴ Hemendik aurrera, *Sisisfo maiteminez* SM izendatuko da.

«Ezagutu nahi luke halakorik egitera zer pasiok bultza dezakeen, eta, berak seme-alabarik ez duen arren, ezin du asmatu ama batek nolatan egin dezakeen halakorik, Ane bezalako ama batek». (S M, 38)

Susan Rubin Suleimanek (2007: 128) Nancy Chodoroven teorian oinarrituta, esplizitatuko luke emakumeak psikologikoki amatasunerako prestatuak daudela hazi diren baldintzen baitan, hau da, euren amak erakutsi dienaren baitan

«Sólo un cambio radical en la crianza, compartida por padres que hagan de padres y madres por igual puede suponer un cambio importante en la psique femenina». (Suleiman, 2007: 128)

Anek bere ama nolakoa zen esplikatzen du eleberrian

«Ama ez zen zoriontsua. Amak gorrotatu egiten ninduen». (SM, 131)

«Anek azaldu dio Estebani ez dela ikasten ama izaten. (...) Haurdun gelditzeak eta erditzeak ez zaitu ama egiten. Gizona izanik, Jon amagoa da Ane baino...». (SM, 165)

Chodorovek (1984: 49) amatasunaren izatea rol baten irakaskuntza kognitiboan oinarritzen zuen, rolaen irakaskuntzan alegia.

«En nuestra sociedad, la madre de una niña está presente de un modo que el padre y otros adultos varones no lo están para el niño. La niña entonces puede desarrollar una identificación personal con su madre, porque tiene una verdadera relación con ella». (Chodorov, 1984: 260)

«Ikusita bi alaba ekarri zituela, eta ez zuelarik inolako asmorik ez gogorik seme-alabarik ekartzeko, ikusi nuen niri gauza bera gertatu zitzaidala neure alabekin. Ikusi nuen gure amak bere alabak fisikoki inoiz ez bazituen utzi ere, seguruen betebeharren zentzu okerragatik, baka-rrago utzi gintuela ahizpa eta biok nik neure alabak baino». (SM, 119)

«La carencia de afecto materno imprime todas sus secuelas: ansiedad, falta de autoestima y de seguridad, pasividad, parálisis y dependencia emocional». (De la Concha, 1992: 40)

Maria Angeles de la Conchak artikulu berean, Nancy Chodorovek, Dorothy Dinnnersteinek, Jessica Bondek eta Adrianne Richek matrofobiaren

inguruan aztertutakoa gogoratzen du, eta hauen esanetan matrofobia ez da hainbeste amarekiko gorrotoa, norberaren ama bezala izateko beldur izugarria baino.

Psikoanalisiaren bidetik pertsonaia honen gorabeherak ikusi ondoren, esan dezakegu Ana paradigma aktantzialeko subjektu nagusia dela eta objektutzat alaben abandonuaren zergatia ulertzea duela. Horretan lagunduko diote, batez ere, Esteban psikoanalistak eta Karmele bere lagun minak. Abandonuarekin abiatzen da Anaren bizitzaren kontaketa, eta honen zergatiaren aurkikuntzarekin ixten da. Abandonuaren eragilea azkenean ikusiko da haren ama dela. Pertsonaia autodiegetikoa dugu Ana eta aldi bereko denbora erabiliko du narrazio mailan, baina iragana oso kontuan izanik ulertuko du oraina. Balek (1985: 87) bestalde, pertsonaia giza ezaugarri bereizgarriak dituen aktorea dela esaten zuen, hau da, leku estrukturala betetzeaz gain esanahi semantiko osoa duen aktorea.

Pertsonaia honen esanahi semantiko osoa zedarritzeko, Milagros Rivera Garretas kritikari feministak amatasunaren gainean egiten duen gogoeta ekarri nahi izan dugu lerro hauetara. Riverak dio (2001: 85) ama zehatza eta pertsonala dela arazoa feminismoarentzat, betiere, hobetu zitekeen zer-bait bezala ikusten zelako.

«No nos había querido lo suficiente, no había entendido nuestro anhelo de cambio social, no nos había dejado volver tarde por la noche, no había sido suficientemente libre, no había sido capaz de enseñarnos a hablar sin transmitirnos el lenguaje patriarcal... Estábamos dispuestas a honrar a un Partenón de madres simbólicas, pero la madre concreta y particular, no».

Horregatik, dio Milagros Riverak, emakume feminista batzuek amak iza-teari ekin ziotela betiere euren amak hobetzeko asmoz

«La paradoja fue que su obra éramos nosotras». (Rivera, 2001: 85)

Bukatzeko, amodioz, desiraz, maiteminaz... hitz egiten duen eleberri honen inguruan, Olaziregik (2002:119) Mintegik egindako eleberririk biribilenaren aurrean gaudelako susmoa azaldu zuen. Haren ustez, egituraketa erakargarria edo erritmo narratibo arina dira nobelaren bertute estilistikoak.

«Eta guztiaren oinarrian, mendi gailurrera harritzarra igotzera kondenatu zuten Sisifo gizajoa, A. Camusek esan bezala (ik. *Sisiforen mitoa*, 1942), lehenengo heroi absurdua». (Olaziregi, 2002: 119)

5. Amatasunaren aldeko aldarria egiten duten corpuseko eleberriak

Diferentziaren feminismoak azterketarako eskaintzen dituen tresnak gure eginik *Jostorratza eta haria*, *31 baioneta* eta *Amaren eskuak* aztertuko ditugu modu arinean bada ere. Yolanda Arrietaren *Jostorratza eta haria* eleberrian, ama batek jaiotzeke dagoen alabari bere sendiaren izana edota iragana kontatzen dio, hartara, jaiotzen denerako errealitate baten jakitun izan dadin.

«Esto quiere decir que la madre, cuando nos enseña a hablar, nos enseña, para toda la vida, el sentido de la realidad y de la verdad». (Rivera, 2005: 57)

Edota, Luce Irigarayk esango lukeen bezala, *Jostorratza eta haria*-ko amak bere hizkuntza sortu du, bere historia eta diskurtsoa eraiki ditu, alabari bere amona eta amamaren bitartez historia kontatzeko:

«Definidas como sustancia-madre, a menudo oscura, oculta del verbo de los hombres, nos falta nuestro sujeto, nuestro sustantivo, nuestro verbo, nuestros predicados: nuestra frase elemental, nuestro ritmo de base, nuestra identidad morfológica». (Irigaray, aip. Rodríguez Magda, 2003: 56)

Jostorratza eta hariaren inguruko historiarekin semantika propioa eta sintaxi berria eskaini dizkio ama protagonistak alabari. Patxadaz josia, bisuala, eta ulergarria.

Amatasunaren presentzia eta defentsa Aitziber Etxeberriaren *31 baioneta* liburuan ere ikus genezake. Beatriz bere alabarekin bizi da Napoleonen tropen menpe dagoen Donostian, 1813ko uda partean. Alabak aita hila du, eta bere iragan osoa isiltasuna da. Beatrizek Inkisizioarekin arazoak izan zituen, eta, ondorioz, aita hil zuten. Amak, alaba babestearren, iragana isil-

tzea deliberatzen du. Isiltasunaren hautua egiten du, *Jostorratza eta harian*-n ikusi dugunaren justu kontrakoa.

«La infancia es la demostración más sencilla y directa de que hemos pertenecido al silencio y de que el silencio precede a las palabras y a los discursos». (Muraro, 1994: 25)

«En definitiva, la particularidad de lo femenino se encuentra en la ausencia y en el silencio, en definitiva, en torno aquello que nuestra cultura ha reprimido y acallado». (Arias, 2002: 68)

(Beatriz ama subjektuak) alaba aurrera ateratzea du helburutzat eta (gizarte-eragileak) eginiko kalte guztia isiltzea lehenesten du narrazioaren has-tapenetan, halere, kontakizunak aurrera egin ahala, alabari zor dion egia, ukatutako egia, argitzen joango da narrazioaren korapiloa askatzen doan heinean. Zeregin horretan aurkariak (ejerzitoa) eta laguntzaileak (haren koinata) agertuko dira.

Amaren eskuak eleberrian, Nerea protagonista, memoria galdu berri duen amaren iraganaren aztarnak aurkitzen saiatuko da. Iraganaren berreskurapena gorputzaren bidez izango da eleberri honetan. Amaren gorputza eta eskuak, bizitza oso baten metonimia izango dira. Amaren gorputza umearentzat janaria, berotasuna, lasaitasuna, jolasa eta plazera dira.

«El vínculo corporal del bebé con la madre es el vehículo a través del cual se forman y se expresan los sentimientos fundamentales de la muy compleja criatura femenina...». (Dinnerstein, 1976: 34)

Nereak (subjektuak) amaren eta bere iragana aurkitzea eta ulertzea du (objektutzat) oraina ulertu ahal izateko. (Laguntzaile) gisa bere amaren ahizpa bat agertuko da eta iraganaren ukapenaren eragile gisa (gizartea).

5.1. *Zergatik Panpox (iruzkinak)*

Zergatik Panpox guraso bakarreko familiaren edota amatasunaren eredu-a dugu.

«La maternidad monoparental no sólo es una posición familiar nueva, sino una realidad compleja y significativa en curso, que las

mujeres tras una experiencia de separación y/o divorcio van dotando de sentido». (Barrón, 2004: 229)

Esperientzia hau narratzeko orduan, amaren eta semearen gorputzak eta hizkuntzak berebiziko garrantzia hartu dute.

«Ama, zergatik gogortzen zait batzutan pitilina, hautsi egingo zait agian, ama, neskek pitilina barruan dute, andereñoak esana». (Z P⁵, 6)

«Baina zulo bat edukitzea arriskutsua da: edozer gauza sartu daiteke barrura, defentsarik gabeko tunel honetan, ez esfinterrik ez bezalezik». (Z P, 7)

«Ama, beti egongo nintzateke ni zure masailaren eta ilearen kontra». (ZP, 32)

Suleimanek (2007: 151) Chantal Chawaf idazlearen *Maternité* kritikatzeko orduan esan zuena ekar genezake *Zergatik Panpox*-en azaltzen zaigun amatasuna laburbiltzera.

«Ha unido el ejercicio de la escritura femenina con el hecho biológico de la maternidad. La experiencia central alrededor de la cual gira su escritura es la experiencia emocional y física de la maternidad y del amor maternal, dotándose de una trascendencia casi cósmica». «Lurraren sabeleko suzko odola sustraian muturretatik sartzen zait, zuri loa sudurreko hegaletatik sartzen zaizun bezala». (Z P, 19)

«Lore-kolore-usaiezko bola bat gerririk gora, bularrean lehertzen zait, ni bizitza naiz». (Z P, 19)

«Lo esnatuaren usai, ametsen arrastoek gozatutako azalaren ahotza, geratu dadila mundua minutu batez». (Z P, 14).

Harreman kosmiko horrez gain, diferentziaren feminismoarentzat gai zentralak diren emakumearen gorputza eta odola antzeman genitzake

«La centralización del cuerpo y la sangre de la mujer, su proximidad con la Naturaleza (...) escribir en tanto que flujo (de la sangre menstrual, de la leche materna, del flujo uterino), sintaxis líquida». (Suleiman, 2007: 153)

⁵ Hemendik aurrera, *Zergatik Panpox* ZP izendatuko da.

«Bertatik muki gorri-marroi bat zerion, ia solidoa zen muki bat». (Z P, 6)

«Esne epelaren usai xamurra». (ZP, 17)

«Non bizi dira malkoak begietara azaltzen ez diren bitartean». (Z P, 26)

«Sabeletik laister aterako zaidan odol mukitsua bezala». (Z P, 31)

Liburuan zehar amatasuna, zainketa eta bizitza goraipatzen dira.

«Vivir es hermoso. Ver, oír, tocar, beber, comer, orinar, defecar, zambullirse en el agua y mirar el cielo, reír y llorar (...) Vivir es hermoso. Ver sentir la sangre tierna y cálida que fluye de una misma, que fluye del manantial. (...) Estar encinta, ser ciudadela...». (Leclerc, 1974: 34)

Zergatik Panpox-en erabiltzen den hizkuntzan umearekiko hurbilpena dago. Berdintasunaren feminismotik, amek umeak ulertzeko erabilitako hizkera gutxietsi egin ohi da, betiere amaren nortasuna gutxitu eta ezabatzen duelakoan. Diferentziaren feminismotik, aldiz, Luisa Muraroren teoriak jarraituz, amek umeak ulertzeko erabiltzen duten hizkuntza beste oso modu batera ikusi da. Amak, umeen hizkera erabiltzerakoan, gutxietsi beharrean egokitu egiten direla dio Murarok. Amek euren boterea gutxitu asmoz, hizkuntza estrategia berezi bat abian jartzen dutela dio Murarok. Estrategia honetan ume-amen arteko harremanean hurbilpena eta berdintasuna gertatzen da. Jarrera honekin, kultura toleranteagoa eta negoziatzaileagoa azaltzen dute amek, kontuan edukiz eurek dutela boterea eta jakintza.

«La negociación conjunta de significados, en lugar de imposición de los propios o la falta de reconocimiento de los ajenos, sería básica en una sociedad que valorase la negociación». (Bengoechea, 2004: 103)

Hizkuntzari dagokionez, *Zergatik Panpox* jariotasunez eta kantuz idatzia dago, umearen syntaxira eta hurbiltasunera egokitua.

«Blandiblup» (Z P, 6), «panpox, pirulo» (ZP, 17), «amatxo, muxera, muxontzi» (Z P, 22). «zu, panpox bihotzekoa, Antxon pirulero,» (ZP, 14) «ario, panpox, muxu, lehoikumea, artaburua, tira, panpox, muxu». (ZP, 18)

Ariasek (2002: 103) Ruddicken teoria bere eginez, amatasunaren pentsamendu zientifikoan hiru aspektu azpimarratu ditu, hirurak ere eleberri honetan bete-betea suertatu direnak, eta atal honi amaiera emateko aukeratu ditugunak. Lehenik eta behin, malgutasuna, ez delako batere dogmatikoa amatasunaren pentsamendua. Bigarrenik, detaileaz jabetzeko gaitasuna. Eleberri hau zerbait baldin bada, egunak dituen 24 orduetan ama batek umeak pentsatu eta senti dezakeenaren inguruan egin dezakeen transferentzia da. Eta, azkenik, amatasunaren pentsamenduan oinarrian dagoen zainketa eta babesa. Malgutasuna, behaketa eta zainketa amatasun pentsamenduaren zutabeak baldin badira, eleberri honen zioak ere badira, betiere, diferentziaren feminismotik hain aipatuak diren gorputz eta hizkuntzaren bidez azaleratuak.

Amatasunaren defentsan giltzarria izan daitekeen nobela honetako ize-nik ez duen protagonistaz ezer gutxi esan dugu. Beraz, izenik ez edukitzeak duen balio semantikoak, neurri batean bederen, amatasuna modu positiboan proposatzen duten ama protagonisten kolektiboari begiratua botatzeko balio izan digu. Baina, esan behar dugu, izenik gabeko ama hau euskal literaturako lehen protagonista femenino modernoak dela, bera dela kontalaria, berak erabiltzen duela ikuspuntua eta pentsamenduen jarioa «stream consciousness» teknikaren bidez. Paradigma aktantzialean subjektu nagusia da eta objektutzat ditu 70eko hamarkadan emakumezkoaren askapen mugimendurekin lotuta zeuden hainbat gai: bikote harremanak, amatasuna, emakumezkoen gorputza, emakumezkoen ahotsa, antisorgailuak, egunerokotasunaren zama...

6. Ondorioak

1. Artikulu honen lehen ondorioa euskal emakume idazleek amatasuna hautu bezala landu dutela izan daiteke, eta, ondorioz, amatasunaren inguruko gai guztiak ikusarazi dituztela, antisorgailuak, hilerokoa, haurdunaldia, erditzea, abortuak, abandonua, menopausia. 1979tik 2009ra arteko tenorean, emakume idazleek pertsonaia protagonisten bidez eraikitako eleberriak 26 eleberri aztertu ditugu. Eleberri horie-

atik %90ak amatasuna sartu du diskurtsoan, eta horietarik %80ak alde ezkorrak egotzi dizkio, berdintasunaren feminismoak aipaturiko kezkekin bat eginik. Amatasunaren eraikuntzan ama tipologia zabala ikusi da, baina historian zehar pisu handiena izan duena, Maria, faltan bota dugu gure eleberrigintza garaikidean.

2. Islatu den seme-alaba kopurua, inoiz hiru baino gehiago, eta amen lan egoera errealitatearekin oso lotua dago. Adinean aurrera egindako amonak (60-80 urte bitartekoak) jostun eta etxekoandre gisa agertzen dira. Adin bateko emakumeak, 45-60 urte bitartekoak, etxekoandre bezala eta 30-45 bitartekoek goi mailako ikasketak eginak dituzte: unibertsitateko irakasleak, abokatuak, kazetariak. Bada gazterik ere lanik gabe eta edozer lan egiteko prest dagoenik, eta kalean lana egiten duenik ere. Ondorio gisa esan daiteke proposatzen diren amatasunak eta amen lan baldintzak egun Euskal Herrian bizi denarekin eta eman ditugun datu soziologikoekin oso bat datozela (ikus atal honetan, datu soziologikoak).
3. Abandonuaren gaia bi modu oso diferentetan landu da. Batetik ama abandonatuak aurkeztu dira, *Zergatik Panpox* edota *Koaderno gorria* eleberrietan, eta beste batzuetan umeak abandonatzen dituzten amak, *Sisifo maiteminez* eta *Greta* nobeletan. Lau eleberrietan, nahiz eta abandonua oso ikuspegi diferentetik eratorria izan, narrazioaren epizentroa eta hari narratiboa bilakatu da. Egite aktantzial guztian abandonua objektu gisa aurkeztu da. Horrela, batzuetan amak subjektuak bezala aurkeztu dira eta bestetan abandonuaren hartzaile gisa. Bi abandonuen arteko aldea, amek seme-alabak abandonatzeko arrazoia ezintasunean legitimatu izana da, seme-alabak eurekin izatea abandonatzea baino okerrago izango zelako arrazoipean.
4. Amaren gaixotasuna edota heriotza hiru eleberritan azaldu zaigu, *Amaren eskuak*, *Ugerra eta kedarra* eta *Nora ez dakizun hori* testuetan. Hiru eleberrietan alabak mintzo dira. Alabek amaren hutsunea, zauria plazaratu dute beren gogoetan. Azken bi eleberrietan amaren maitasun ezaren ondorengo bortizkeria agerian utzi dute eta Jaioren *Amaren eskuak* eleberrian, amaren maitasun eta ezagutzaren falta izugarriaren samina hezurmamituz.

5. Gorputzaren presentzia nabaria da. Oñederraren eleberriak amatasuna gorputzaren emankortasun garaiarekin lotzen du. *Kairos* bilakatzeko da. Gorputzen mintzoaren ondorioz, amatasuna onartu edota ukatu baita. Bi paradigma argi ditugu *Zergatik Panpox*-ek eskaintzen duen jariakortasuna eta *Eta emakumeari sugeak esan zion* nobelak gorputzaren nekearen ondorioz iradokitzen duen bizitzaren akabera, heriotza, amatasun eza. Antisorgailuak, hilerokoa, planifikazioa. Biak ala biak nobela mugarriak dira gure historian.
6. Amatasunak dituen denborak ere azaldu dira kapitulu honetan. Horrela, *Zergatik Panpox*-ek laburbiltzen ditu denboraldi mota guztiak, edota denbora ulertzeko adiera diferenteak: zainketak eskatzen duen maitasun denbora: infinitua, ordurik gabekoa; lehenagotik ezagutu dugun *Kairós* edota denbora esanguratsua, amatasuna bizitzaren gune inportantea bilakatzen duena; kronosa egunerokoak sekuentziaztera eramaten duena eta, azkenik, zain egotearen denbora, ezin zenbatu daitekeena (Varela, 2007: 68). Amatasunaren denbora horiek guztiak agertu dira aztertu ditugun eleberrietan.
7. Datu soziologikoak buruan, esan daiteke, 1979tik 2009ra bitartean jaiotza jaitsiera izan bada ere, emakume idazleek amatasuna edota amen presentzia indarberritu dutela eleberrigintza garaikidean. Pertsonaia femenino protagonisten bidez, kasu batzuetan jaitsiera horren arrazoiak azaldu dituzte, eta beste batzuetan gogoeta modura eskaini dituzte, baina ahalegin nabarmena egin dute amatasunaren inguruan diskurtsoak eraikitzeko, batzuetan aldekoak eta beste batzuetan kontrakoak.
8. Azkenik, Oñederrak eta Mintegik, Teresa eta Ane protagonista femeninoez baliatuz, gizon berri baten beharra edota aipamena ere egiten dute. Oñederrak Teresaren bidez azpimarratu du zaila egiten zaiola inguruko gizonekin harremanik edukitzea, komunikatzea, beregandik oso urrun daudela, ez dutela hizkuntza bera erabiltzen, eta, bestetik, Mintegik Aneren bidez, Chodorov (1984) eta Suleimanen (2007) teoriak bere eginez, aipatzen digu amatasunaren izatea rol baten irakaskuntza kognitiboan oinarritzen dela, eta alabaren psikean bene-

tako aldaketa gertatzeko aitatasunak aldatu egin behar duela. Beraz, feminismoak berdintasunaren ikuspuntutik aldarrikatzen duen gizon eta emakumeen arteko gatazka konpontzeko, emakume berria ez ezik, gizonetzko berria ere nahitaezkoa dela iradokitzen digute modu inplizituan bi egile horiek pertsonaia protagonista femeninoen bitartez.

7. Bibliografia

AGUILAR, P., 2004. «Madres de cine: entre la ausencia y la caricatura». In: De la Concha, A. eta Osborne, R. (Ed). (2004). *Las mujeres y los niños primero*. Barzelona: Icaria.

ALONSO-ARBIOL, I., 2006. *Amatasuna eta aitatasuna. Proposamen berriak*. Bilbo.

ALVAREZ VEINGUER, A., 2007. «El universo sexuado: cuerpos invisibles pero imprescindibles. Una aproximación a experiencias de mujeres de la Europa del este que realizan trabajos domésticos». In: Muñoz Muñoz, A.M.; Gregorio Gil, C., eta Sánchez Espinosa A. (Koord). (2007). *Cuerpos de mujeres*. Granada: Colección Feminae.

ARIAS, R., 2002. *Madres e hijas en la teoría feminista. Una perspectiva psicoanalítica*, Universidad de Malaga.

BAL, M., 1985. *Teoría de la narrativa*. Madril: Cátedra.

BARRON, S., 2004. «Introducción: La maternidad monoparental». In: De La Concha, A.; Osborne, R. (Koord.) (2004). *Las mujeres y los niños primero: discursos de la maternidad*. Bartzelona: Icaria.

BENGOCHEA, M., 1994, postfazioa (405-419 orr.). In: Riche, A. (1994). *Nacemos de mujer. La maternidad como experiencia e institución*. Madril: Feminismos Clásicos, Cátedra.

———, 2004. «Mi madre es... un hueco en el espacio: discursos poéticos y lingüísticos sobre la insignificancia materna». In: De la Concha, A.; Osborne, R., (Koord.) (2004). *Las mujeres y los niños primero: discursos de la maternidad*. Barzelona: Icaria. 81-110.

BEAUVOIR, S., 2005. *El segundo sexo*. Madril: Cátedra, Feminismos.

CIPLIAUSKAITÉ, B., 1994. *La novela femenina contemporánea (1970-1985). Hacia una tipología de la narración en primera persona*. Bartzelona: Anthropos.

CHODOROV, N., 1984. *El ejercicio de la maternidad. Psicoanálisis y sociología de la maternidad y paternidad en la crianza de los hijos*. Bartzelona: Gedisa.

DE LA CONCHA, A.; OSBORNE, R., 2004. *Las mujeres y los niños primero*. Bartzelona: Icaria.

DE LA CONCHA, A., 1992. *La sombra de la madre. Un mito en la novela de las mujeres*. Revista Canaria de Estudios Ingleses, 24. Zk., (33-48 orri.)

DELPHY, C., 1985. *Por un feminismo materialista*. Bartzelona: Cuadernos Inacabados.

DIEZ, C., 2000. «Maternidad y orden social. Vivencias del cambio». In: Del Valle, T., (Ed). (2000). *Perspectivas feministas desde la antropología*. Madril: Ariel Antropología.

DINNERSTAIN, D., 1976. *The Mermaid and the Minotaur. Sexual Arrangements and Human Malaise*. Nueva York: Harper & Row.

DOMÍNGUEZ GARCÍA, B., 1999. *Hadas y brujas. La reescritura de los cuentos de hadas en escritores contemporáneos en lengua inglesa*. Huelvako Unibertsitatea.

EMAKUNDE, 2009. Euskadiko emakumeen eta gizonen egoerari buruzko zifrak 2008, Genero azterketarako taldea. Politika eta Administrazio Zientzia saila.

ESTEBAN, M. L., 2006. «Amatasuna eztabaida antropologikoak eta feministak». In: Alonso-Arbiol, I. (Koor). (2006). *Amatasuna eta aitatasuna, proposamen berriak*. Bilbo: UEU.

———, 2000. «La maternidad como cultura. Algunas cuestiones sobre la lactancia materna y cuidado infantil». In: Perdiguero, E. eta Cornelles, J. M., (Ed). (2000). Bartzelona: Bellaterra.

FIRESTONE, S., 1976. *La dialéctica del sexo: en defensa de la revolución feminista*. Bartzelona: Kairós.

GREIMAS, A. J., 1983 (1973). *La semiótica del texto, ejercicios prácticos*. Madril: Paidós Ibérica.

HOCHILSCHILD, A. R., 2001. «Las cadenas mundiales de afecto y asistencia y la plusvalía emocional». In: Giddens, A. eta Huton, B. (2001). *En el límite*. Bartzelona: Tusquets. (187-209 orr).

GOLDMANN, L., 1967 (1964). *Para una sociología de la novela*. Madril: Ciencia Nueva.

IMAZ, E., 2005. «Condiciones sociológicas de la fecundidad: pareja, maternidad, paternidad». In: Arregi, B, eta Davila, A. (Ed). (2005). *Reproduciendo la vida, manteniendo la familia. Reflexiones sobre la fecundidad y el cuidado familiar desde la experiencia en Euskadi*. Bilbo: EHU.

———, 2006. «Haurra eduki ala ez: ugalketaren inguruko planteamenduak, desirak eta kontraesanak,». In: Alonso-Arbiol I. (Ed). (2006). *Amatasuna eta aitasuna. Proposamen berriak*. Bilbo: UEU.

LECLERC, 1974. *Parole de femme*. Paris: Grasset.

LUXÁN SERRANO, M., 2005. «La fecundidad en la Comunidad Autónoma de Euskadi. Un estudio generacional». In: Arregi, B, eta Davila, A. (Ed). (2005). *Reproduciendo la vida, manteniendo la familia. Reflexiones sobre la fecundidad y el cuidado familiar desde la experiencia en Euskadi*. Bilbo: UEU.

MATAIX, V., 1996. *Maternidades*. Madril: Planeta.

MITCHELL, J., 1971. *Woman's Estate*. Penguin: Harmondswort.

MURARO, L., 1994. *El orden simbólico de la madre*. Madril: Horas y Horas.

NICHOLS, G., 2003. «El procrear, pro y contra». In: Redondo Goicoechea, A. (Koor). (2003)., *Mujeres novelistas*. Madril: Narcea.

OLAZIREGI, M. J., 2002. *Euskal eleberraren historia*. Amorebieta-Etxanoko Udala: Labayru Ikastegia.

PÉREZ-DÍAZ, V.; CHULIÁ, E.; VALEINET, C., 2000. *La familia española en el año 2000. Innovación y respuesta de las familias a sus condiciones económicas, políticas y culturales*. Madril: Visor.

RICH, A., 1978. *Nacida de mujer*. Bartzelona: Noguer.

RIVERA GARRETAS, M., 1994, *Nombrar el mundo en femenino*, Icaria, Bartzelona.

———, 1996. *El cuerpo indispensable. Significados del cuerpo*. Madril: Horas y Horas.

———, 2001. *Mujeres en relación*. Bartzelona: Icaria.

———, 2005. *La diferencia sexual en la historia*. Balentzia: PUV.

RODRIGUEZ MAGDA, R. M., 2003. *El placer del simulacro. Mujer, razón y erotismo*. Madril: Icaria.

SAU, V., 1993. SAU, V. 1993. *Ser mujer: el fin de una mujer tradicional*. Bartzelona: Icaria.

SEGARRA, M., 2000. *Feminismo y crítica literaria*. Bartzelona: Icaria.

SULEIMAN, S. R., 2007. «Escritura y maternidad». In: Dovay, M. (Ed). (2007). *Maternidad y creación. Lecturas esenciales*. Madril: Alba.

TOBÍO, C., 2005. *Madres que trabajan. Dilemas y estrategias*. Madril: Feminismos, Cátedra.

WARNER, J., 2006. *Una auténtica locura. La maternidad en el siglo XXI*. Bartzelona: Península.